

УДК 378.016:792.83

Лілія ПРИГОДА,
старший викладач кафедри хореографії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(Полтава, Україна) l.prigoda@rambler.ru

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ДИСЦИПЛІНИ «НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ» У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті охарактеризовано умови виникнення та шляхи подальшого розвитку навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець». Автором визначено відомі сьогодні методики з вивчення даного предмета. Розкрито значення та доведено актуальність вивчення навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець» у системі професійної хореографічної освіти. Досліджено особливості викладання народно-сценічного танцю у вищих педагогічних навчальних закладах, запропоновано певний розподіл навчального матеріалу з дисципліни за семестрами та курсами. Також охарактеризовано методи та прийоми, які доречно використовувати викладачам із народно-сценічного танцю в роботі зі студентами під час навчального процесу.

Ключові слова: хореографічна освіта, народно-сценічний танець, навчальна дисципліна, методика викладання, навчальний процес, вчитель хореографії.

Liliya PRYHODA,
Department of Choreography
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
(Poltava, Ukraine) l.prigoda@rambler.ru

THE CONTENT COMPONENT OF THE DISCIPLINE “FOLK-STAGE DANCE” IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Nowadays the subject “Folk-stage dance” is a compulsory discipline in the choreographic education system of professional dancers and future teachers of choreography both in Ukraine and throughout the world.

The purpose of the paper is to examine the educational process of studying the subject “Folk-stage dance” and to determine the content component of this discipline in higher educational institutions. The author describes the circumstances of occurrence and ways of further development of the discipline. It was clarified that “Folk-stage dance” as a subject of study appeared at the end of the nineteenth century in the St. Petersburg Imperial Choreographic College.

The further development of folk-stage dance depended directly on the existence of a developed and closely related to practice of methodical system of education of dancers. An important event in the development of folk-stage dance was the publication of the first manual “Fundamentals of characteristic dance” (1939) by A. Lopukhov, A. Shiryayev, A. Bocharov, which became the world’s first Methodological guidelines on this subject and methodological basis for the development of a new discipline.

The article deals with the peculiarities of teaching folk-stage dance in higher pedagogical educational institutions, and proposes a certain distribution of educational material on discipline in semesters and courses. It also describes the methods and techniques that are appropriate for lecturers of folk-stage dance when working with students during the educational process. The importance of the study of the discipline “Folk-stage dance” in the system of professional choreographic education was revealed and relevance was proved. A modern teacher of choreography is a professional who has a comprehensive general cultural, professional, psychological, pedagogical and methodological training. That is why the future specialists in choreography need to have a thorough knowledge of the methods of teaching folk-stage dance. The process of improving the methods of studying the discipline “Folk-stage dance” continues in our time.

Studying in higher education institutions at the choreography department it’s based on the obligatory regularity of the classes, which ensure the systematic consolidation of the skills acquired, promote the creative growth of students. The methodology of studying and the rules for performing folk-stage exercise in general is similar to the classic exercise. However, one should not forget about the plastic-technological features of folk dance. Specificity of teaching folk-stage dance in higher pedagogical educational institutions is the skillful, creative use of laws, methods and methods of vocational schools.

Key words: choreographic education, folk-stage dance, educational discipline, teaching methods, educational process, teacher of choreography.

Постановка проблеми. З давніх-давен народний танець був найулюбленішим видом мистецтва. Ставлення до нього не змінилося і зараз.

Цікавість людей до народного танцю виявляється в прагненні виконувати танці різних народів. По-перше, це пов’язано з багатогранністю народ-

ного танцю, який поєднує в собі своєрідні виразні засоби, музично-пластичні образи, національну, стильову й історичну приналежність, а також сприяє фізичному, естетичному та художньому розвитку особистості. Народні танці завжди були тісно пов'язані із життям суспільства, з його економічним, соціальним та суспільно-політичним укладом. Кожна епоха обов'язково відображає в народних танцях культуру свого суспільства та його світосприйняття. Завдяки цьому народний танець завжди буде сучасним і актуальним. Вищі навчальні заклади України готують виконавців та викладачів народно-сценічного танцю, спеціалістів-хореографів, які мають бути конкурентоспроможними в умовах євроінтеграції України. Тому важливо правильно спланувати навчальний процес у вищих закладах освіти з дисципліни «Народно-сценічний танець» для досягнення максимального результату.

Аналіз досліджень. Предмет «Народно-сценічний танець» сьогодні є обов'язковою дисципліною в системі хореографічної освіти професійних танцівників та майбутніх вчителів хореографії як в Україні, так і в усьому світі. Балетмейстерів, педагогів, мистецтвознавців завжди цікавили проблеми генези та розвитку народного танцю. Це, зокрема, відобразилося в наукових працях К. Василенка, Г. Добровольської, М. Ельяша, І. Мойсєєва, В. Пасютинської, Ю. Слонимського, І. Смірнова, Ю. Станішевського, Т. Ткаченко, В. Уральської. Значення уроку народно-сценічного танцю в системі професійної хореографічної освіти досліджують сучасні педагоги-хореографи Б. Колногузенко, О. Марфіна, К. Островська. Народний танець як засіб виховання студентів, майбутніх вчителів хореографії розглядають С. Куценко, О. Мерлянова, О. Таранцева. Практичні аспекти вивчення народно-сценічного танцю в системі професійної освіти висвітлюють Н. Киричук, І. Легка, О. Яценко. Процес фахової, професійної підготовки майбутніх вчителів хореографії – тема досліджень О. Барабаш, Ю. Петрової, Т. Фурманової. Особливостям викладання народного танцю під час роботи з дитячими хореографічними колективами присвячено дослідження таких авторів, як: А. Максименко, Л. Пригода, Л. Цветкова. Проте аспекти викладання народно-сценічного танцю саме у вищих навчальних закладах досліджувалися недостатньо, зокрема розподіл навчального матеріалу за семестрами.

Мета статті – розглянути навчальний процес вивчення дисципліни «Народно-сценічний танець», визначити особливості викладання даної дисципліни у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. «Народно-сценічний (характерний) танець» як предмет навчання з'явився наприкінці XIX ст. у Петербурзькому імператорському хореографічному училищі. Подальший розвиток характерного танцю безпосередньо залежав від наявності розробленої і тісно пов'язаної із практикою методичної системи виховання характерного танцівника. Вже у 20-х рр. цю дисципліну поступово включають у програму хореографічних училищ як Ленінграда, Москви, так і інших міст Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР). У цей же період почалися заняття характерним тренажем і в класах удосконалення артистів балету в театрах.

Важливою подією в розвитку народно-сценічного танцю було видання першого посібника «Основи характерного танцю» (1939 р.) за авторством А. Лопухова, А. Ширяєва, А. Бочарова, який став першою у світі методичною вказівкою із цього предмета та методологічною основою для розвитку нової дисципліни. Приводом для створення підручника став досвід найстарішого педагога характерного танцю О. Ширяєва. Самі автори називали свою книгу почином у галузі методичного вивчення характерного танцю. Вони виклали в ній струнку й перевірену власним досвідом систему характерного тренування, яка відзначалася логічною послідовністю вправ і доцільним добром рухів. Автори зафіксували рухи, які вже існували в навчальній практиці, за можливості дали їм назви, встановили взаємозв'язок, зазначили послідовність вивчення окремих вправ у курсі характерного танцю. Крім того, почин авторів надихнув інших на створення нових посібників.

Протягом другої половини XX ст. багато видатних майстрів-хореографів у галузі народної хореографії удосконалювали методики викладання народно-сценічного танцю. У 60-х рр. в інститутах культури відкриваються хореографічні відділення, які готують майбутніх балетмейстерів та педагогів хореографії. Професор Державного інституту театрального мистецтва імені О. Луначарського Т. Ткаченко видає книгу «Народний танець» (Ткаченко, 1954). Система вправ народного танцю остаточно виокремилась у самостійну дисципліну. До цього часу предмет «Народно-сценічний танець» дуже швидко поширився й увійшов до навчальних програм різних навчальних закладів. Старший викладач Ленінградського хореографічного училища імені А. Ваганової А. Блатова видає навчально-методичний посібник із народно-характерного танцю, який тривалий час був популярним серед викладачів народної хореографії (Блатова, 1966). Відома характерна

танцівниця Н. Стуколкіна випускає посібник «Чотири екзерсиси» (Стуколкіна, 1972). Викладачі московського хореографічного училища видали першу частину навчально-методичного посібника для навчальних закладів культури та мистецтв «Народно-сценічний танець» (Зацепіна та ін., 1976).

Українські фахівці народного танцю також активно працювали в цьому напрямі. У 1975 та 1976 рр. професор Київського державного інституту культури імені О. Корнійчука Є. Зайцев видає книгу «Основи народно-сценічного танцю» у двох частинах. Це перший посібник із методики вивчення уроку народно-сценічного танцю, який підготовлено та надруковано українською мовою. Серед сучасних майстрів народної хореографії існують автори методичних і навчальних розробок із народно-сценічного танцю, які конкурують з уже відомими та майже класичними методиками народного танцю. Доцент кафедри хореографії Київської державної академії керівних кадрів культури та мистецтв В. Володько випускає 2002–2004 рр. посібник «Методика викладання народно-сценічного танцю» у трьох частинах. У 2003–2004 рр. професор кафедри народного танцю Московського державного університету культури та мистецтв Г. Гусев видає посібник «Методика викладання народного танцю» у трьох частинах (Гусев, 2003). 2008 р. вийшли посібники В. Каміна «Народно-сценічний танець: груповий розподіл вправ біля станка» й А. Борзова «Народно-сценічний танець. Екзерсиси біля станка».

Серед відомих сьогодні методик особливе місце, на нашу думку, посідає праця завідувача кафедри методики викладання характерного, історичного, сучасного танцю Академії російського балету імені А. Ваганової, професора Наталії Борисівни Тарасової. Її навчальний посібник «Теорія і методика викладання народно-сценічного танцю», який вперше надруковано 1996 р., присвячений проблемам навчального процесу в галузі народно-сценічного (характерного) танцю (Тарасова, 1996). Це єдиний серед наявних сьогодні навчальний посібник, в якому методичний матеріал вправ біля станка та на середині залу описується послідовно. Саме ця методика надає значну практичну та методичну допомогу в процесі підготовки та проведення навчальних занять із народного танцю.

Дисципліна «Народно-сценічний танець» у системі підготовки майбутнього вчителя хореографії має велике значення, є однією із профільюючих дисциплін хореографічної освіти. Мета вивчення предмета – набуття студентами

теоретичних, практичних, методичних знань у галузі народного танцю в обсязі, необхідному для успішної професійної діяльності. Постає питання, яким же чином розподілити навчальний матеріал для здобувачів освітнього ступеня бакалавр спеціальностей 014 «Середня освіта (Хореографія)» та 024 «Хореографія»? Викладач разом зі студентами мають можливість опрацьовувати теоретичний, методичний та практичний матеріал лише 8 семестрів, тобто чотири роки. Спробуємо розібратися в цьому питанні.

Річ у тому, що відомі методики пропонують вивчати матеріал із дисципліни по-різному. А. Лопухов, А. Ширяєв та А. Бочаров впроваджують 5-тирічну програму навчання. А. Блатова також підготувала матеріал на п'ять років занять. У методиці Н. Тарасової навчальний матеріал поділено на три роки вивчення. Багаторічний практичний досвід автора статті підказує, що вивчати навчальний матеріал із предмета потрібно за такою схемою: I курс – це I рік навчання, II курс – II рік навчання, III курс – III рік навчання та IV курс – IV рік навчання. Головний принцип, який необхідно використовувати для відбору навчального матеріалу, – від простого до складного.

Урок народно-сценічного танцю складається із трьох частин: вправи біля станка; рухи і комбінації на середині залу; навчальні етюди на танцювальному матеріалі народних танців, які готуються до постановки. Вправи народно-сценічного екзерсису, спрямовані на вироблення якостей, необхідних для розвитку танцювальної техніки. Кожен рух екзерсису має своє призначення і виконує певні функції. На початку уроку, перед народно-сценічним екзерсисом, рекомендується проводити невеличку розминку. На першому курсі це в основному маршеподібні рухи, які скоординовані з роботою рук: марш танцювальним кроком (по колу чи фігурній) на всій ступні, на півпальцях, біг по колу, боковий галоп, підскоки. На другому, третьому та старших курсах можна використовувати різні нескладні гімнастичні вправи, які виконують або стоячі, або лежачі на підлозі. Також рекомендовано проводити розминку обличчям до станка, виконуючи нескладні нахили корпусу, *releve*, присідання. Ця попередня розминка має тривати не більш 5–7 хвилин. Наприкінці кожного уроку 3–5 хвилин необхідно залишити на вправи, які заспокоюють дихання і приводять м'язи в стан відносного покою – повільні рухи корпусу і рук. Час, відведений на різні частини уроку, змінюється залежно від року навчання і задач, які стоять перед колективом. Під час I та II семестрів навчання багато часу відведено на екзерсис біля

станка – приблизно 2/3 кожного заняття. До кінця II семестру навчання – вже 1/2 уроку. На другому курсі, III та IV семестр навчання і далі, екзерсис біля станка триває одну третину уроку. Урок народно-сценічного танцю біля станка, особливо на початку навчання, будується не одразу. Поступово з окремих елементів, рухів складаються навчальні комбінації. Новий рух вивчається обличчям до станка, виконується з однієї, а потім з іншої ноги. Розмаїття пропонованого матеріалу, послідовність його засвоєння, помірне навантаження на суглобо-зв'язочний апарат – запорука успішного проведення уроку, досягнення головної мети – формування необхідних виконавських навичок та вмінь.

Завданнями народно-сценічного екзерсису першого року навчання є вивчення основ і формування професійних навичок, а також розвиток суглобо-зв'язкового апарату, вироблення пластичності, сили м'язів і натягнутості ніг.

Усі вправи екзерсису виконуються в повільному темпі, у так званому «чистому вигляді» або в найпростіших комбінаціях. На початку навчання рухи корпусу і руки перебувають у статичному положенні, вправа виконується тільки ногами. Із часом можна додати нескладні portdebras у характері комбінацій, але з ускладненням рухів варто пам'ятати, що на початку навчання не варто ставити декілька завдань одночасно. Народно-сценічний екзерсис – це спеціальний танцювальний тренінг, відмінний від класичного екзерсису, він продовжує розвиток рухового апарату студентів у специфіці пластики народного танцю. Частина елементів народно-сценічного екзерсису виникла на основі елементів класичного танцю та класичного екзерсису (Лопухов та ін., 2007: 10). Найважливішою умовою повинна бути суворість послідовності навчання народно-сценічному екзерсису на основі професійного навчання основам класичного танцю (Тарасова, 1996: 5). Народно-сценічний екзерсис розвиває м'язи, суглоби і зв'язки, які не були розвинені вправами класичного екзерсису. Навчання народно-сценічного екзерсису загалом аналогічне навчанню класичного екзерсису. Однак необхідно пам'ятати про пластико-технологічні особливості народного танцю.

Основна задача народно-сценічного екзерсису біля станка на другому році навчання полягає в закріпленні професійної основи, закладеної раніше. У роботі над кожним рухом екзерсису необхідно добиватися точності і чистоти виконання, тільки після цього можна робити більш складні за координацією та композицією вправи. На цьому етапі навчання йде засвоєння більш

складних форм раніше вивчених рухів і нових елементів та вправ, призначених для вироблення сили ніг, особливо стопи, розвитку пластичності корпусу, координації та танцювальності. У комбінації ширше вводяться portdebras, оберти, нахили і перегинання корпусу, що розвиває виконавчі можливості учнів. Головна особливість народно-сценічного екзерсису – це активний рух на опорній нозі. У процесі вдосконалення народно-сценічного екзерсису завершується формування танцювальної техніки виконавців. Це дозволяє виконувати різні за складністю композиції народних танців. Вправи народно-сценічного екзерсису спрямовані на вироблення якостей, необхідних для розвитку танцювальної техніки.

Основною задачею народно-сценічного екзерсису біля станка на третьому році навчання є подальший розвиток професійних навичок. Для цього додаються нові, більш складні вправи. Композиція комбінацій екзерсису ускладнюється, темп виконання рухів прискорюється. Велике значення має виразність виконання кожного елемента. Впродовж четвертого року навчання вдосконалюється техніка виконання вивчених рухів, зростає складність танцювальних елементів та артистична майстерність виконавців (Тарасова, 1996). У народно-сценічному екзерсисі часто застосовується принцип контрастності, тобто чергування різних за навантаженням вправ і елементів. Під час його використання одночасно включаються в роботу різні групи м'язів, суглобів і зв'язок. Наприклад, присідання, рухи для розвитку рухливості стопи, вправи з ненапруженою ступнею і обертальні рухи ніг, вправи на вистукування, великі кидкові рухи й ін.

Друга та третя частини уроку з народно-сценічного танцю – це вправи на середині залу та танцювальні етюди. Народів на нашій планеті проживає дуже багато і в кожного свій спосіб відтворити внутрішній світ за допомогою рухів. «Народний танець – це пластичний портрет народу», – говорив майстер народно-сценічної хореографії І. Мойсеев. Засвоєння школи народно-сценічного танцю – найефективніший засіб підготовки студентів до виконання різних народних танців, ознайомлення з хореографічною культурою народів світу. Художні особливості танцювальної культури народів світу виявляються в стилі, особливій манері виконання та характерній лексиці. У кожного народу упродовж століть склалися і своя пластична мова, і свої танцювальні традиції, особлива координація рухів. Елементи народно-сценічного танцю на середині залу відіграють особливу роль у відпрацюванні

стилю та манери виконання як фольклорних, так і сценічно стилізованих танців. Одним із важливих розділів школи народно-сценічного танцю є так звані сценічні академічні танці. Їхні елементи багато в чому спираються на принципи класичного танцю. Вивчення даного матеріалу сприяє відпрацюванню професійних навичок виконавців. Наприклад, угорським сценічним танцям притаманна стримана, благородна манера виконання. Польські танці потребують легкості, елегантності виконання. Іспанські танці допомагають максимально розвинути гнучкість тулуба, виразність, танцювальність, пластичність роботи рук (Тарасова, 1996: 78).

Розподіл народних танців за роками вивчення відбувається за таким принципом: від близьких виконавцям за пластикою народних танців до більш складних. Для I року навчання рекомендовано обирати танцювальний матеріал своєї країни та країн-сусідів, наприклад, танці центральних областей України, танці Білорусії, країн Балтії. На II курсі рекомендовано вивчати, наприклад, танцювальне мистецтво Молдови, Угорщини та танці Поділля, Гуцульщини. На III курсі можна познайомитися з танцями Польщі, Італії, Закарпаття, Волині. На IV курсі навчальна програма передбачає вивчення танців Полтавського краю, циганських танців, танців Іспанії та народів Кавказу. Усі рухи й елементи вивчаються від простих варіантів із подальшим ускладненням. Не можна захоплюватися багатократним повторенням одного руху, оскільки це може спричинити перевтомлення м'язів, зв'язок, травми. Впродовж одного уроку не варто вивчати багато нових рухів. Повторивши пройдене, можна вивчити одне-два нових ряс. Виконання багатьох народних танців потребує особливої м'якості, пластичності рухів рук. Тому в урок потрібно вводити спеціальні вправи для розвитку пластиці рук, рухливості кистей і плечового поясу. Специфіка хореографічного мистецтва потребує особливої уваги до вивчення обертальних рухів. Оберти є в танцях різних

народів світу. Зокрема, оволодіння технікою обертів робить виконавця більш спритним, рухливим і у виконанні інших танцювальних рухів.

Найважливішою задачею і запорукою успішної праці будь-якого танцювального колективу є постановка корпусу учнів. До роботи над постановкою корпусу беруться з перших уроків, з початку на середині залу, потім біля станка. Під час проведення занять паралельно з навчальним процесом здійснюється і постановочна робота. Тому від студентів із перших занять треба вимагати не тільки формування рухових навичок, узгодженості рухів із музикою, а й розуміння художньої сторони рухів, виразності, емоційності, артистичності та манери виконання (Ткаченко, 1954: 621). Водночас потрібна вимогливість до естетичної форми рухів, грамотності, чистоти танцювальної мови. Підготовка виконавців народного танцю – процес тривалий, який вимагає від педагога та студентів великої щоденної праці. Будувати урок народно-сценічного танцю потрібно так, щоб із вивченням технології танцю вона поступово підкорялася сценічним завданням.

Висновки. Отже, дисципліна «Народно-сценічний танець» у системі підготовки майбутнього педагога-хореографа має велике значення, є однією з профілюючих у хореографічній освіті. Сучасний учитель хореографії – це професіонал, що має ґрунтовну загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку. Навчання у вищих закладах освіти на хореографічному відділенні ґрунтується на обов'язковій регулярності занять, які забезпечують систематичне закріплення отриманих навичок, сприяють творчому росту студентів. Методика вивчення та правила виконання народно-сценічного екзерсису загалом аналогічні класичному екзерсису. Однак необхідно пам'ятати про пластико-технологічні особливості народного танцю. Специфіка викладання народно-сценічного танцю у вищих навчальних закладах полягає в умілому, творчому використанні законів, засобів і методів професійної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блатова А. Програма по народно-характерному танцу. Л., 1966. 186 с.
2. Гусев Г. Методика преподавания народного танца: упражнения у станка. М.: Владос, 2003. 208 с.
3. Зайцев С., Колесниченко Ю. Основы народно-сценічного танцю. Вінниця: Нова книга, 2007. 416 с.
4. Народно-сценический танец. Часть I / К. Зацепина, А. Климов, К. Рихтер, К. Толстая, Е. Фарманянц. М., Искусство, 1976. 224 с.
5. Основы характерного танца / А. Лопухов, А. Ширяев, А. Бочаров. СПб.; М.; Краснодар: Планета музыки; Лань, 2007. 344 с.
6. Стуколкина Н. Четыре экзерсиса: уроки характерного танца. М., 1972. 399 с.
7. Тарасова Н. Теория и методика преподавания народно-сценического танца. СПб., 1996. 132 с.
8. Ткаченко Т. Народный танец. М.: Искусство, 1954. 684 с.

REFERENCES

1. Blatova A.N. Programma po narodno-harakternomu tancu / A.N. Blatova. – L., 1966. – 186 s. [in Russian].
2. Gusev G.P. Metodika prepodavaniya narodnogo tanca: uprazhneniya u stanka / G.P. Gusev. – M.: Vlado, 2003. – 208 s. [in Russian].
3. Zajcev Y.V. Osnovi narodno-scenichnogo tancyu / Y.V. Zajcev, YU.V. Kolesnichenko. – Vinnicya: NOVA KNIGA, 2007. – 416 s. [in Ukraine].
4. Zacepina K. Narodno-scenicheskiy tanec, chast' I / K. Zacepina, A. Klimov, K. Rihter, K. Tolstaya, Y. Farmanyanc. – M., Iskusstvo, 1976. – 224 s. [in Russian].
5. Lopuhov A.V. Osnovy harakternogo tanca / A.V. Lopuhov, A.V. Shiryaev, A.I. Bocharov. – SPb., M., Krasnodar: Planeta muzyki, Lan', 2007. – 344 s. [in Russian].
6. Stukolkina N.M. Chetyre ehkzersisa: uroki harakternogo tanca / N.M. Stukolkina. – M., 1972. – 399 s. [in Russian].
7. Tarasova N.B. Teoriya i metodika prepodavaniya narodno-scenicheskogo tanca / N.B. Tarasova. – SPb., 1996. – 132 s. [in Russian].
8. Tkachenko T.S. Narodnyj tanec / T.S. Tkachenko. – M.: Iskusstvo, 1954. – 684 s. [in Russian].